

Zoals reeds aangestipt komt ook film aan bod in deze collectie. Sonia Massai zelf bespreekt Pasolini's *Othello*. Een merkwaardig fenomeen is ook de spionageroman *Shooting the Hero* (1990) van Philip Purser, een verhaal over het maken van Lawrence Oliviers *Henry V*, waardoor indirect wordt aangetoond dat *Henry V* in verband kan gebracht worden met noties van charismatisch leiderschap en heldendom aan beide zijden van het Kanaal (Ton Hoenselaars).

Sonia Massai's verzameling essays, waarvan hier slechts een selectie werd gesignaleerd, biedt dus interessant materiaal dat inzicht geeft in de "infinite variety" van manieren waarop het fenomeen Shakespeare thans functioneert.

Lynette Hunter & Peter Lichtenfels (eds), *Shakespeare, Language and the Stage*, The Arden Shakespeare, London: Thomson Learning, 2005, 190 p. (ISBN: 1-9427-149-9).

Heel lang heeft er en diepe kloof bestaan tussen de praktijk van het theater en de Shakespeare-wetenschap. Sedert de jaren zestig van de vorige eeuw kwam er een kentering met publikaties zoals J.L. Styans *The Shakespeare Revolution* (1977) en J.R. Browns *Shakespeare's Plays in Performance* (1966). In het Engelse theater kwamen ook steeds meer regisseurs met een academische background aan bod waardoor de interactie tussen kritiek en theater versterkt werd. De toenemende interesse van critici en scholars in de praktijk van het theater uit zich ook in de ontwikkeling van de opvoeringsgerichte studies.

Een en ander belet echter niet dat de academische studie van Shakespeare en de praktijk van het theater totaal verschillende bedrijvigheden zijn, waartussen meer dialoog, interactie en samenwerking mogelijk zijn. Dat was het uitgangspunt van regisseur Peter Lichtenfels en de academia Lynette Hunter die in de Londense Globe een symposium getiteld "The Fifth Wall" organiseerden. Het gaat hier over de onzichtbare muur tussen critici of lezers en theatermakers, die volgens de meeste deelnemers best kon neergehaald worden. De door het colloquium geplande dialogen en confrontaties die in het hier gesignaleerde boek worden weergegeven, concentreerden zich voornamelijk op aspecten van dramatische en theatrale taal.

Duidelijk verschillende uitgangspunten komen aan het licht in het hoofdstuk over "Text and Voice" waarin de attitudes van tekstbezorgers en van theaterprac-

tici complementair blijken te zijn. Het begrip “stem” is voor de theatermaker iets wat hij naar de tekst brengt terwijl de criticus het zal zien als een element in de tekst. Lichtenfels legt uit hoe hij met de stem van de acteurs werkt. De acteurs moeten zorgvuldig opbouwen van klank over woord en vers tot de gedachte die ze moeten uitdrukken. De bedoeling is dat de acteurs zeggen wat ze denken en denken wat ze zeggen in plaats van te reciteren. Hun werkproces destabiliseert de geschreven tekst door de woorden in de musculatuur te plaatsen waar ze tot leven komen.

Verscheidende bijdragen beklemtonen de noodzaak voor wie de tekst bestudeert om zich ook in te laten met het gesproken woord en de geïmpliceerde lichaamstaal en exploreren de idee dat het lichaam de tekst tot leven brengt terwijl de tekst de lichaamstaal inspireert. Ook interessante beschouwingen over het verschil tussen theater en film komen aan bod.

Een belangrijk hoofdstuk is gewijd aan “multilingualism and marginality”. Vertalingen kunnen vaak een bevrijdend proces zijn en voor theaterlui is er immers nooit een definitieve tekst. Maar Patricia Parker wijst er ook op dat vele woordspelingen, namen en uitdrukkingen pas hun volle betekenis krijgen in een multilinguale context: “multilingual networks [of sounds] were literally commonplace in the period of Shakespeare’s plays” (p. 122). Zo worden de (seksuele) implicaties van de naam Peter ‘Quince’ in *A Midsummer Night’s Dream* pas duidelijk als we de Spaanse benaming en associaties erbij betrekken (p. 123).

Een van de deelnemers aan de gedachtenwisseling over meertaligheid was de Catalaanse regisseur Calixto Bieito. Hij gebruikte verschillende dialecten om de verschillen tussen de personages - bv. in *Macbeth* - te doen uitkomen. Patricia Parker ziet in het gebruik van verschillende talen of dialecten mogelijkheden om sociale en politieke tegenstellingen te onderzoeken (p. 126).

Het concept van dit boek is merkwaardig. De verschillende hoofdstukken zijn de neerslag van de discussies van de “Fifth Wall” workshop maar worden tegelijk door één auteur uitgeschreven. Daardoor worden niet altijd duidelijke lijnen uitgezet en mist men synthese. Daartegenover staat dat men geregeld interessante zijsprongen en beschouwingen bij bepaalde producties krijgt. Al bij al blijkt uit het geheel de complementariteit van de verschillende benaderingen maar vrijwel alle discussies erkennen impliciet de primordialiteit van de opvoering.

Jozef DE VOS